
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVII (2020), Nr 2
s. 251-269
doi: 10.36121/aborzecki.17.2020.2.251

Artur Borzęcki
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
ORCID 0000-0002-1115-3673

Sekcja rolna Komisariatu Służby Cywilnej Narodu w Lublinie

Streszczenie: Służba Cywilna Narodu (SCN), organizacja konspiracyjna, została powołana we wrześniu 1942 r. w wyniku połączenia Organizacji Polskiej Obozu Narodowo-Radykalnego i Stronnictwa Narodowego „Wielka Polska”. W koncepcji radykalnej części obozu narodowego miała stanowić alternatywę dla Delegatury Rządu na Kraj. Zadaniem organizacji było m.in. przygotowywanie programów i kadr dla administracji państwowej i samorządowej, policji, przemysłu na okres powojenny. Przedmiotem rozważań podjętych w artykule jest działalność sekcji rolnej okręgowego Komisariatu SCN w Lublinie w latach 1942-1944 oraz próba wznowienia działalności „po wyzwoleniu”, aż po rozpracowywanie jej struktur przez aparat bezpieczeństwa. Sekcja rolna (Wydział Rolny) stanowiła najwcześniej i najlepiej zorganizowaną część lubelskiego Komisariatu, skupiającą w swych szeregach grono ekspertów.

Słowa kluczowe: Polskie Państwo Podziemne, Narodowe Siły Zbrojne, Służba Cywilna Narodu, Lublin, sekcja rolna

Agricultural section of the National Civil Service Commissariat in Lublin

Annotation: The Civil Service of the Nation (Służba Cywilna Narodu – SCN), an underground organization, was established in September 1942 from the merger of the Polish Organization of the National Radical Camp and the National Party “Great Poland”. In the concept of the radical part of the national camp, it was supposed to be an alternative to the Government Delegation for Poland. The tasks of the organization included, among others preparation of programs and personnel for state and local administration, police and industry for the post-war period. The subject of the considerations undertaken in the article is the activity of the agricultural section of the SCN District Commissariat in Lublin in 1942-1944 and the attempt to resume its activity after the entry of the Red Army, and also the issue of investigative work of its structures by the security apparatus. The agricultural section was the earliest and the best organized part of the Lublin Commissariat, gathering in its ranks a group of experts.

Keywords: Polish underground state, National Armed Forces, National Civil Service, Lublin, Agricultural section

Сельскохозяйственный отдел Комиссариата гражданской службы народу в Люблине

Аннотация: Подпольная организация «Гражданская служба народу» была создана в сентябре 1942 года в результате слияния Польской организации национально-радикального лагеря и Национальной партии «Великая Польша». В концепции радикальной части национального лагеря она должна была стать альтернативой для Делегации Правительства на Страну. Задача организации заключалась, в частности, в подготовке программ и кадров для государственной и местной администрации, полиции и промышленности на послевоенный период. Предметом рассмотрения в статье является деятельность сельскохозяйственного отдела районного комиссариата ГСН в Люблине в 1942-1944 гг. и попытка возобновления деятельности после т.н. освобождения, вплоть до разработки ее структур аппаратом безопасности. Сельскохозяйственный отдел был самой ранней и наиболее организованной частью Люблинского комиссариата, собрав в свои ряды группу специалистов.

Ключевые слова: Польское подпольное государство, Национальные вооруженные силы, Национальная гражданская служба, Люблин, сельскохозяйственная секция

Delegatura Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj (Delegatura RP)- cywilne organy Podziemnego Państwa Polskiego (PPP) doczekały się już stosunkowo bogatej literatury przedmiotu. Zwłaszcza w ostatnim trzydziestoleciu powstało szereg opracowań dotyczących funkcjonowania PPP, poszczególnych oddziałów czy departamentów Delegatury, jak też biografii niektórych członków kierownictwa¹. Bez porównania słabiej prezentuje się stan badań dotyczący Służby Cywilnej Narodu (SCN), konspiracyjnej organizacji cywilnej radykalnej części obozu narodowego, stworzonej jako alternatywa wobec Delegatury RP. Na temat działalności ogólnej SCN artykuły publikowali m.in.: Tadeusz Gluziński, Wojciech Chałupka, Zbigniew Gnat-Wieteska czy Wiesław Charczuk². W monograficznym opracowaniu na temat Narodowych Sił Zbrojnych organom cywilnym rozdział poświęcił Michał Gniadek-Zieliński,³ zaś o formacji policyjnej w SCN pisali Bartłomiej Szyrowski i Sebastian Bojemski⁴. Ogólne funkcjonowanie SCN pokrótce scharakteryzował w rozprawie doktorskiej Adrian Czesław Napora⁵ Brak natomiast obszernego, całościowego opracowania funkcjonowania SCN nie tylko

¹ Zob. W. Grabowski, *Polska tajna administracja cywilna 1940-1945*, Warszawa 2003, s. 7-14.

² W. Chałupka, *Służba Cywilna Narodu – rys historyczny*, [w:] *Obóz narodowy w obliczu dwóch totalitaryzmów*, pod red. R. Sierchuły, Warszawa 2010, s. 42-46. T. Gluziński, *Służba Cywilna Narodu „Zeszyty do Historii Narodowych Sił Zbrojnych” 1969, z.4*; K. Gluziński, *Służba Cywilna Narodu*, [w:] *Stanisław Kasznica „Piastowy szlak. Projekt konstytucyjny Grupy „Szańca” (Związek Jaszczurczy, Narodowe Siły Zbrojne)*, Warszawa 2014, s. 199-245; Z. Gnat-Wieteska, *Służba Cywilna Narodu, „Niepodległość i Pamięć” 2007, nr 2*, s. 137-149; W. Charczuk, *Wizja państwa polskiego o ustroju narodowym w koncepcji Obozu Narodowego w latach 1939-1947, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2008, t. 5*, s. 247-260.

³ M. Gniadek-Zieliński, *Narodowe Siły Zbrojne 1942-1947*, Warszawa 2017, s. 271-288.

⁴ B. Szyrowski, S. Bojemski, *Rola komórek likwidacyjnych i sądownictwa w zwalczaniu komunistów przez Narodowe Siły Zbrojne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach”, Seria Administracja i Zarządzanie, 2014, nr 103, s. 137-160.

⁵ A.Cz. Napora, *Narodowe Siły Zbrojne w walce o utworzenie Narodowego Państwa Polskiego*, Poznań 2019, s. 504-524. [rozprawa doktorska] <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/24765> [dostęp z dn. 20.04.2020].

dla obszaru okupowanej Polski, ale również poszczególnych wydziałów czy delegatur terenowych⁶.

Przedmiotem rozważań podjętych w artykule jest działalność sekcji rolnej okręgowego Komisariatu SCN w Lublinie w latach 1942-1944 oraz rozpracowywanie jej struktur przez aparat bezpieczeństwa po „wyzwoleniu”.

Podstawę źródłową niniejszego opracowania stanowią przede wszystkim materiały zgromadzone w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, zarówno w warszawskiej centrali jak i oddziałach terenowych w Lublinie i Katowicach. Szczególnie przydatna okazała się dwunastotomowa sprawa obiektowa o kryptonimie „Asy” dotycząca historii i działalności SCN prowadzona przez Wydział V Departamentu IV Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) w Warszawie. Podobną wartość poznawczą mają materiały zgromadzone przez Departament IV Wojewódzkich Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) dotyczące rozpracowania poszczególnych członków organizacji. Wspomniane akta operacyjne, wytworzone przez aparat organów bezpieczeństwa, wymagają od badacza szczególnej krytyki źródłowej. Nieustannej weryfikacji potrzebują dane zawarte zwłaszcza w donosach czy teczkach pracy tajnych współpracowników, nierzadko byłych członków SCN. Omówienie tej kwestii wymaga zastosowania metody bezpośredniego ustalania faktów na podstawie zweryfikowanych źródeł, a następnie ich analizie i opracowaniu.

Wprowadzenie

Wciąż żywy obraz II Rzeczypospolitej dodatkowo wzmocniony powrześnieowymi nastrojami antysanacyjnymi oraz nieufnością dla czynników oficjalnych w konspiracji sprawiał, iż działacze tajnej Organizacji Polskiej Obozu Narodowo-Radykalnego (OP-ONR) przystąpili w 1940 r. do tworzenia własnej, podziemnej sieci administracji pod nazwą Komisariatu Cywilnego (KC). Praca Komisariatu, kierowana przez członków władz OP-ONR Jerzego Olgerda Iłakowicza „Zawisza” „Michał Zawisza”, a potem Kazimierza Gluźnińskiego „Franciszek Górnicki”, była prowadzona w ramach kilkunastu wydziałów obejmujących najważniejsze zagadnienia programowe, począwszy od rewindykacji ziem zachodnich po odbudowę przemysłu narodowego⁷. Połączenie OP-ONR i Stronnictwa Narodowego (SN) „Wielka Polska” spowodowało zmiany w KC, który po zasileniu szeregów działaczami SN został przekształcony we wrześniu 1942 r. w nową organizację pod nazwą Służba Cywilna Narodu⁸. Celem organizacji, ogólnie mówiąc, miało być opracowanie takiego programu, którego realizacja przyniosłaby, jak zakładano, powstanie silnego państwa polskiego. W tym celu, w warunkach konspiracyjnych, podjęto trud budowy struktur administracji cywilnej z myślą o ich przekazaniu, w odpowiednim momencie, odradzającemu się państwu polskiemu⁹. Zdaniem S. Salmonowicza próba tworzenia przez skrajną prawicę alternatywnych władz, wobec struktur PPP, aspirujących do organizowania walki cywilnej i wyłonienia administracji państwowej były samozwańczymi działaniami. Wykonywać treść art. 4 ust. 2 ustawy o sta-

⁶ W. Grabowski, dz. cyt., s. 39.

⁷ K. Komorowski, *Polityka i walka. Konspiracja zbrojna ruchu narodowego 1939-1945*, Warszawa 2000, s. 279.

⁸ Tamże, s. 280.

⁹ R. Sierchuła, *Historia człowieka myślącego. Lech Karol Neyman (1908-1948). Biografia polityczna*, Warszawa 2013, s. 115-116.

nie wojennym z 1939 r. i legalnie działać w oparciu o nią mógł jedynie Związek Walki Zbrojnej-Armia Krajowa¹⁰. Gluziński podjął co prawda rozmowę z Janem Piekalkiewiczem Delegatem Rządu na Kraj w sprawie podporządkowania SCN Delegaturze RP, ale podobnie jak w przypadku wcześniejszych rozmów (prowadzonych w ramach KC) z Cyrylem Ratajskim te również nie przyniosły powodzenia¹¹.

Brak porozumienia nie zniechęcił narodowców, wręcz przeciwnie, zmobilizował ich do jeszcze bardziej intensywnej pracy. Narażając się na oskarżenia o dywersję i awanturnictwo ze strony władz podziemnych rozwijali konspiracyjną organizację SCN¹². Na jej czele stał kierownik, który miał wsparcie w postaci ciała doradczego złożonego z kierowników grup poszczególnych wydziałów. Hierarchiczna struktura organizacji, po scaleniu z SN „Wielka Polska”, wyglądała następująco - na czele organizacji stało Kierownictwo Komisariatu Generalnego SCN (KKG SCN), a dalej następował podział na grupy:

- gospodarczą, na którą składały się: wydział przemysłowy (sekcja przemysłu węglowego, metalowego, elektrotechnicznego, chemicznego) oraz wydziały: finansowy, handlu, rolny, wydział statystyczny i biuro planowania;
- wychowania narodowego, który obejmował wydziały: oświaty, kultury (sekcja muzyki, sztuki) i wyznań religijnych;
- techniczną obejmującą wydziały: robót publicznych, komunikacji, telekomunikacji oraz zdrowia;
- prawno-administracyjną opierającą się o wydziały: prawny, zachodni (dzielił się na sekcje: handlu, oświaty, administracji i wyznań, Ziemi Mazurskiej, Ziemi Śląskich, Ziemi Pomorskiej, Żegluga Morskiej), wschodni oraz szefostwo administracji¹³. Wydziałem nie związanym z Grupami był Wydział Opieki Społecznej¹⁴.

Praca organizacji SCN dzieliła się na dwa piony, tj. programowo-polityczny, który po ustaleniu granic przyszej Rzeczypospolitej i ramowych zasad przyszłego ustroju, opracował plan ich wprowadzenia w trzech etapach: na chwilę odzyskania niepodległości; na trzy lata po wojnie i na pierwszych piętnaście lat niepodległości¹⁵. Drugi pion tzw. działalności bezpośredniej, już podczas okupacji niemieckiej prowadził działania zmierzające do powołania instytucji niezbędnych do życia narodu a zlikwidowanych przez okupanta. Takimi obszarami były m.in. budowa tajnego szkolnictwa, przygotowywanie kadr administracyjnych czy władz porządkowych¹⁶.

---

¹⁰ S. Salmonowicz, *Polskie Państwo Podziemne*, Warszawa 1994, s. 112; Ustawa z dnia 23 czerwca 1939 r. o stanie wojennym, „Dziennik Ustaw” 1939, nr 57, poz. 366. s. 890. W 1988 r. Kazimierz Aleksander Sabbat prezydent RP na uchodźstwie, w dekrete „O żołnierzach Narodowych Sił Zbrojnych” uznał, iż „Żołnierze tej części Narodowych Sił Zbrojnych która ze względu na stanowisko jej czynników kierowniczych, nie została scalona z Polskimi Siłami Zbrojnymi - Armią Krajową i którzy brali udział w walkach z okupantami w latach 1939-1945, spełnili swój obowiązek narodowy i żołnierski wobec Rzeczypospolitej Polskiej” - cyt. za R. Sierchuła, dz. cyt., s. 290.

¹¹ K. Komorowski, dz. cyt., s. 280.

¹² Tamże.

¹³ R. Sierchuła, dz. cyt., s. 116-118.

¹⁴ S. Salmonowicz, dz. cyt., s. 116-117.

¹⁵ R. Sierchuła, dz. cyt., s. 117.

¹⁶ Tamże, s. 117-118.

Interesujący nas tutaj badawczo Wydział Rolny, a dokładniej mówiąc Referat Rolnictwa, Lasów, Reform i Dóbr Państwa, wg instrukcji władz cywilnych SCN z jesieni 1942 r. miał składać się z sekcji:

- a) rolnictwa (gospodarki rolnej),
- b) reform i urządzeń (wodnych, melioracyjnych i komasacyjnych),
- c) lasów państwowych i prywatnych,
- d) majątków państwowych, nieruchomości i ruchomości¹⁷.

Na czele Wydziału Rolnego stali: Jerzy O. Iłakowicz, Stefan Nowicki „Rogala”, a następnie Władysław Olizar¹⁸.

Cele sekcji rolnej zdefiniował zajmujący się operacyjnie SCN, w tym jego sekcją rolną aparat bezpieczeństwa, według którego organizacja ta chciała wzmocnić swe wpływy na terenach wiejskich przy pomocy opracowanego szeregu projektów. W kwestii funkcjonowania samorządu wiejskiego, organizacji chodziło np. o wprowadzenie zaufanych ludzi na stanowiska wójtów, sołtysów czy personelu pomocniczego. W przemyśle rolnym starano się opanować poszczególne odcinki jak cukrownictwo czy też gorzelnictwo. Planowano też szereg dalszych posunięć m.in. utworzenie Banku Zbożowego, Spółdzielni Rolniczo-Handlowych czy opanowanie centrali rolniczych handlujących narzędziami i surowcami¹⁹. Warto zauważyć, że czołowi działacze OP-ONR już na początku wojny, w celu zdobycia środków finansowych, uruchomili na szeroką skalę nielegalne przedsiębiorstwo pośredniczące w handlu cukrem i zbożem przywożonym z Lubelszczyzny do Warszawy²⁰.

Poza centralą, SCN posiadała struktury terenowe noszące nazwę komisariatów (delegatur) okręgowych (niekiedy określanych mianem - wojewódzkich), których było sześć, tj.: kielecki, lubelski, lwowski, krakowski, śląski i pomorsko-mazurski. Komisariaty wojewódzkie z kolei dzieliły się na powiaty, stanowiące podstawowe komórki organizacyjne²¹.

Komisariat SCN w Lublinie

W lubelskim okręgu Narodowych Sił Zbrojnych (NSZ) poza strukturami wojskowymi istniały również związane z nimi cywilne organizacje: Obóz Narodowy (ON), powstały z połączenia ONR-ABC i frondy (grupy rozłamowej) SN, Młodzież Wielkiej Polski, Związek Działaczy Ludowych „Zydel” oraz najważniejsza z nich Okręgowa Delegatura Służby Cywilnej Narodu²².

¹⁷ *Narodowe Siły Zbrojne. Dokumenty 1942-1944*, t. 1, wybór, oprac. i wstęp M.J. Chodakiewicz, W.J. Muszyński, L. Żebrowski, Lublin-Warszawa 2014, s. 307-308. Zgodnie z charakterystyką SCN sporządzoną przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) sekcja rolna posiadała dwie podsekcje: samorządu rolnego i przemysłu rolnego. Zob. Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej Biuro Udostępnień w Warszawie (dalej: AIPN BU) 00231/148, t. 1 Geneza powstania i działalności organizacji SCN w okresie okupacji, b. d., k. 240.

¹⁸ W. J. Muszyński, *W walce o Wielką Polskę. Propaganda zaplecza politycznego Narodowych Sił Zbrojnych (1939-1945)*, Warszawa 2000, s. 359-360; R. Sierchuła, dz. cyt., s. 116.

¹⁹ AIPN BU 00231/148, t. 1, Raport o wszczęciu postępowania obiektywego pod krypt.[onimem] „Asy” dotyczący środowiska endeckiego S.C.N. na terenie Kraju. 10.01.1953, k. 241, 276-277.

²⁰ P. Matusak, *Przemysł na ziemiach polskich w latach II wojny światowej*, t. 1. Eksploatacja przez okupantów i konspiracja przemysłowa Polaków, Warszawa-Siedlce 2009, s. 595,602.

²¹ R. Sierchuła, dz. cyt., s. 118.

²² M. Zaborski, *Okręg lubelski Narodowych Sił Zbrojnych 1942-1944*, [w:] *Narodowe Siły Zbrojne. Mate-*

W skład kierownictwa Komisariatu (Delegatury) lubelskiej SCN wchodził: Sławomir Luberadzi²³ „Kozłowski” „Zieliński” (kierownik); Bożysław Mioduszeński „Radwan” (zastępca kierownika), a także: Władysław Byszewski vel Władysław Zakrzewski „Jastrzębski – Zieliński”, Mieczysław Kłaczewski „Jankowski”, Maciej Piasecki „Naczelnik”, Marian Joński „Sędzia”, „Piotr” oraz Roman Leśnikowski „Romanowski”, „Roman”, „Mecenas”²⁴. Zwerbowany i zarejestrowany w 1953 r. przez WUBP w Stalino-grodzie (Katowicach) do współpracy informator „Magister” donosił prowadzącemu go referentowi, iż Leśnikowski po dołączeniu do SCN w Lublinie stał się jej politycznym i ideologicznym kierownikiem, ponadto stale kontaktował się z centralą w Warszawie. Luberadzi od tego czasu raczej pełnił funkcję kierownika organizacyjnego. Utrzymywał łączność z członkami zarządu, powiatami oraz z NSZ, skąd szło wsparcie zarówno kadrowe, jak i finansowe²⁵. Waław Świeciński „Tuwar” potwierdził, przesłuchującemu go w więzieniu we Wronkach oficerowi śledczemu, fakt spotkania Luberadzi z Zbigniewem Wyrwiczem „Witold”. Zdaniem „Tuwara” spotkania te nie miały charakteru organizacyjnego, a jedynie wzajemnej wymiany informacji na temat bieżących spraw poruszanych w radiu i prasie²⁶.

Początkowo Luberadzi zajmował się finansami, Kłaczewski był sekretarzem, a następnie kierował kolportażem bibuły podziemnej oraz miał pieczę nad archiwum. W miarę pozyskiwania nowych członków powstawały sekcje branżowe. Struktura nie miała charakteru stałego, lecz ulegała ciągłemu przekształcaniu, powstawały sekcje kilkusobowe, a nawet jednoosobowe²⁷. Komisariat lubelski składał się z sekcji: przemysłowo-handlowej, rolnej, finansowo-bankowej, prawniczej, rzemiosła, pracy i opieki społecznej, propagandy oraz grupy policyjnej. Obok Komisariatu działała Organizacja „Koło Pań”²⁸, którą zajmował się Luberadzi, on także starał się stworzyć w ramach SCN specjalne komórki składające się z nauczycieli i lekarzy²⁹.

Sekcja rolna (Wydział Rolny)

Do wyróżniających się sekcji zarówno pod względem ogólno-organizacyjnym, aktywności czy przygotowania fachowego członków, należała sekcja rolna (Wydział Rolny) lubelskiego komisariatu SCN. Ona też najprawdopodobniej powstała jako pierwsza. Na jej czele stał Bożysław Mioduszeński³⁰. Do SCN, a właściwie jeszcze do

---

riaty z sesji naukowej poświęconej historii Narodowych Sił Zbrojnych. Warszawa 25 października 1992 roku, pod red. P. Szuckiego, Warszawa 1994, s. 216-217.

²³ Sławomir Luberadzi (23 X 1903 - 5 VII 1951) „Kozłowski”, „Zieliński” w 1939 r. był dyrektorem elektrowni miejskiej w Równem; przed wojną pełnił także funkcję prezesa Ogólnopolskiego Związku Akademickich Kół Prowincjonalnych. W latach 1946-1947 był sekretarzem Zarządu Oddziału Stowarzyszenia Elektryków Polskich w Jeleniej Górze. Pochowany na Cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu.

²⁴ AIPN BU, 00231/148, t. 5, k. 4.

²⁵ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach (dalej: AIPN Ka), 04/1077, k. 29-30.

²⁶ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie (dalej: AIPN Lu) 06/655, k. 30.

²⁷ AIPN Ka, 04/1077, k.30.

²⁸ AIPN BU, 00231/148, t. 5, k. 4-5.

²⁹ AIPN Ka, 04/1077, k.30.

³⁰ Tamże. Bożysław Grzegorz Mioduszeński (25 V 1912 - 30 XII 1993) „Radwan” s. Bolesława i Zofii, ur. w Warszawie. Absolwent SGGW (1935), pracował jako instruktor ogrodnicy w Izbie Rolniczej

Komisariatu Cywilnego, wstąpił jesienią 1941 r., a zwerbował go dawny kolega (którego nazwiska nie ujawnił) ze Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (SGGW), zamieszkały wówczas we własnym gospodarstwie we wsi Koza Gotówka koło Chełma. Po złożeniu przysięgi Mioduszewski otrzymał ps. „Radwan”³¹. Zgodnie z wytycznymi kierownictwa osoby werbowane do organizacji miały być przede wszystkim fachowcami w swych zawodach, ludźmi uczciwymi, nie idącymi na współpracę z Niemcami. Gluziński podkreślał, że przynależność polityczna nie miała znaczenia, a obecność „politruków” wykluczano już na samym początku. Nie chodziło o monopól na władzę dla konkretnej partii, a porozumienie ponad podziałami Polaków o różnych zapatrywaniach politycznych³². Zebrania sekcji, w składzie 4-5 osób, odbywały się w niejakiego „Romualda” na przedmieściu Lublina (na końcu ul. Narutowicza lub już na Rurach Jezuickich). Omawiano tam sytuację na frontach, posunięcia rządu londyńskiego, czytano i kolportowano prasę organizacyjną. Przygotowywano także referaty na temat sytuacji gospodarczej na Lubelszczyźnie głównie pod względem sytuacji żywnościowej i zaopatrzenia ludności³³. Zdaniem Mioduszewskiego w połowie 1942 r. działalność organizacji osłabła, więc zorganizował kilkusobową grupę, w skład której wchodził: Zygmunt Śliwiński³⁴, Witold Kołodziejcki,³⁵ Konopacki i Tadeusz Wawryn vel Wawrzon³⁶, czyli ludzie związani głównie z Lubelską Izbą Rolniczą, posiadający duże doświadczenie i znający kwestie rolne w lubelskiem. Grupa ta, jak należy przypuszczać pod szyldem SCN, spotykała się na zebraniach, gdzie omawiano sprawy sabotowania zarządzeń władz niemieckich w dziedzinie rolnictwa i ogrodnictwa oraz bieżącą sytuację w kraju i na frontach. Przede wszystkim poruszano problemy dotyczące wsi i rolnictwa, które trzeba będzie rozwiązywać po wojnie, jak np. konieczność przeprowadzenia

---

w Łucku. Ukończył także Szkołę Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim, był oficerem zwiadowczym 7 batalionu w 38 Pułku Artylerii Lekkiej. Brał udział, w stopniu podporucznika, w kampanii wrześniowej. Od 1940 r. pracował w fabryce marmolady „Spolem”, po czym w 1941 r. został służbowo przeniesiony do Lublina. Po wojnie wyjechał do Bydgoszczy. Był członkiem Komisji Historii Ogrodnictwa powołanej przez Zarząd Główny SITO w 1991 r. Opublikował szereg artykułów i książek z zakresu ogrodnictwa i rolnictwa.

³¹ AIPN BU 00231/148, t. 1, k. 11,25.

³² K. Gluziński, *Służba Cywilna Narodu*, [w:] *Stanisław Kasznica ...s. 202*.

³³ AIPN BU 00231/148, t. 1, k. 11.

³⁴ Zygmunt Śliwiński s. Stanisława ur. 28 V 1898 r. w Kochanówce, inżynier rolnictwa, sierżant rezerwy WP do 1939 r. Po wojnie kierownik Spółdzielni Rolniczo-Warzywniczej w Lublinie.

³⁵ Witold Kołodziejcki s. Stanisława i Marii ur. 20 IV 1894 r. w Warszawie, inżynier rolnictwa, podczas okupacji pracował w Lubelskiej Izbie Rolniczej, do 1949 r. mieszkał w Lublinie pracował w charakterze inspektora rolnego w „Samopomocy Chłopskiej”. Pod koniec 1948 r. został przeniesiony do Warszawy i pracował w Ministerstwie Rolnictwa (Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Lubelska Izba Rolnicza (dalej: LIR), sygn. 43, k. 2; AIPN BU 00231/148, t. 5, k. 16).

³⁶ Tadeusz Wawryn (31 VIII 1913 - 1 VIII 1990) „Lipski” ur. w Płoskiem koło Zamościa. Ukończył gimnazjum w Zamościu, w 1933 r. wstąpił do Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim, w latach 1934-1939 studiował na SGGW. Brał udział w kampanii wrześniowej, w randze podporucznika WP, następnie powrócił do rodzinnej wsi. Od 1942 r. pracował w Lubelskiej Izbie Rolniczej oraz w Wojewódzkim Związku Pszczelarzy. W X 1944 r. otrzymał nominację na dyrektora Liceum Pszczelarskiego z zadaniem zorganizowania placówki, najpierw w Lublinie, a następnie w dworku Rohlandów w Żabiej Woli (przemianowanej na Pszczelą Wolę). W 1970 r. uzyskał tytuł doktora nauk rolniczych na Akademii Rolniczej w Lublinie, opublikował wiele tekstów z zakresu pszczelarstwa. (*Dyrektorzy Technikum Pszczelarskiego*, [dostępne on-line] <http://www.pszczelawola.edu.pl/index.php/galeria/Dyrektorzy-Technikum-Pszczelarskiego.html> [dostęp 27 IX 2017])

reformy rolnej³⁷. Śliwiński i Kołodziejski pracę organizacyjną w sekcji rolnej rozpoczęli w 1943 r. Pierwszy z nich został wciągnięty do konspiracji przez Mioduszewskiego, drugi pracę rozpoczął początkowo jako członek, a po pewnym czasie został mianowany kierownikiem sekcji i stanowisko to pełnił do końca wojny³⁸. Zebrania odbywały się raz w miesiącu lub co sześć tygodni w mieszkaniach: Mioduszewskiego, Śliwińskiego lub Konopackiego do maja/czerwca 1944 r.³⁹ Organizację zebrań sekcji rolnej podczas okupacji niemieckiej w swym lubelskim mieszkaniu potwierdzał Śliwiński. Spotkań tych było około ośmiu, w których on jako gospodarz, również czynnie uczestniczył⁴⁰. Podczas jednego z takich spotkań Luberadzki zaproponował obranie pseudonimów konspiracyjnych, odpowiadających lub nawiązujących do pracy zawodowej lub wykształcenia poszczególnych osób. Luberadzki również podczas zebrań wygłaszał przynieszone przez siebie referaty o reformie rolnej, sprawach wyznaniowych czy służbie zdrowia. Prawdopodobnie miał też łączność z przedstawicielem Delegatury Rządu RP w Warszawie⁴¹. Nadużyciem byłoby twierdzenie, że SCN była równorzędną organizacją wobec Delegatury RP, reprezentującej władzę na uchodźstwie. Trzeba mieć jednak na uwadze fakt, iż działalność obu organizacji w wielu aspektach nie tylko pokrywała się, ale również przenikała ponieważ wielu ekspertów SCN równoległe pełniło istotne funkcje w Delegaturze⁴².

Pod koniec 1943 r. kontakt z sekcją rolną SCN w Lublinie nawiązał Władysław Byszewski,⁴³ który pracę konspiracyjną rozpoczął jeszcze na terenie Krakowa, najpierw w Komisariacie Cywilnym, a potem w SCN. Pracował wówczas w firmie nasiennej, dlatego też trafił do wydziału rolnego. Ścigany przez gestapo najpierw wyjechał do Warszawy, zmienił nazwisko na Zakrzewski, po czym przeniósł się w Lubelskie, otrzymując pracę w Stacji Doświadczalnej w Motyczu. Zimą 1943 r. zgłosił się do sekcji rolnej, kontaktując się m.in. z Kołodziejskim⁴⁴. W zebraniach sekcji kilkakrotnie uczestniczył również niejaki Rotnicki, który w czasie okupacji był, co prawda, członkiem sekcji bankowej, ale pracował w Centralnym Urzędzie Rolniczym - Landwirtschaft Zentralstelle Lublin, więc kwestie rolnictwa były mu doskonale znane⁴⁵.

³⁷ AIPN BU 00231/148, t. 1, Służba Cywilna Narodu, br. d., k.12. Autor charakterystyki nie rozróżnia SCN od Komisariatu Cywilnego, uznając rok 1941 za początek powstania SCN.

³⁸ Tamże, t. 5, Plan opracowania Wydz. SCN na woj. lubelskie sprawy Apteka 8 IV 1949 r., k. 17-18.

³⁹ Tamże, t. 1, k. 26.

⁴⁰ AIPN Lu 043/41, Raport o przebiegu rozpr. obiektowego na b. organizacji S.C.N. pod kryptonimem „Apteka” 27 III 1952 r., k. 74.

⁴¹ AIPN Ka 04/1077, k.44,47.

⁴² M. Bechta, W.J. Muszyński, *Przeciwko Pax Sovietica. Narodowe Zjednoczenie Wojskowe i struktury polityczne ruchu narodowego wobec reżimu komunistycznego 1944-1956*, Warszawa 2017, s. 72. Działaczem związanym zarówno z SCN jak i Delegaturą RP był np. Władysław Olizar - Zob. W.J. Muszyński, *Duch młodych. Organizacja Polska i Obóz Narodowo-Radykalny w latach 1934-1944. Od studenckiej rewolty do konspiracji niepodległościowej*, Warszawa 2011, s. 278.

⁴³ Władysław Byszewski (13 IX 1915 - 3 IV 1979) „Jastrzębski-Zieliński”, s. Witolda i Heleny ur. w Błagowieszczeńsku. Jako student SGGW był członkiem rzeczywistym Polskiej Korporacji Akademickiej „Varsovia” używał ps. „Pu-Yi”. W latach 1970-1977 był kierownikiem Katedry Genetyki, Hodowli i Biotechnologii Roślin SGGW w Warszawie (AIPN BU 00231/148, t. 5, k. 16).

⁴⁴ AIPN BU 00231/148, t. 9, k. 73.

⁴⁵ AIPN Lu 043/41, Raport o przebiegu rozpracowania obiektowego na b. org. S.C.N. pod. Krypt. „Asy” 12 XII 1952 r., k.79

Nie jest łatwym porównanie sekcji rolnej SCN z Wydziałem Rolnictwa Delegatury Rządu RP na Kraj. Literatura na ten temat jest niezwykle uboga. Wiemy jedynie, że wydział był zorganizowany i działał pod kierunkiem Kazimierza Woyno, a w 1943 r. miał tylko jednego etatowego pracownika⁴⁶.

Struktury terenowe

Zdaniem Kazimierza Gluźnińskiego na terenie Generalnego Gubernatorstwa struktury powiatowe były zorganizowane w 70% i mogły liczyć do kilku tysięcy członków⁴⁷. Opierając się na dotychczasowym stanie badań trudno jednak scharakteryzować skalę rozwoju SCN w Lubelskiem. Wiemy, że na czele kierownictwa powiatowego w Chełmie stał NN „Stanek”, zaś w Kraśniku komisarzem powiatowym był Wojciech Grochalski „N”⁴⁸. Zdaniem Mariana Jońskiego SCN najlepiej w terenie zorganizowana była w powiatach lubelskim i janowskim, chociaż nie znana była tam obsada personalna⁴⁹. Funkcjonariusze WUBP w Lublinie starali się rozpracować kraśnicką organizację, ale informator ps. „A” pozostający „na kontakcie” WUBP we Wrocławiu, jak to określono „nie potrafił scharakteryzować składu personalnego organizacji na terenie Kraśnika”. Wyraził nawet wątpliwość, co do jej istnienia zaznaczając, że Kraśnik był opanowany wyłącznie przez organizacje sanacyjne i lewicowe⁵⁰. W tym wypadku również mamy wątpliwą informację, ponieważ spośród wszystkich powiatów lubelskiego okręgu NSZ, jedynie właśnie w powiecie Janów Lubelski/Kraśnik występowały zorganizowane struktury wojskowej organizacji Związków Jaszczurczy (ZJ)⁵¹.

Z kolei agronorem na powiat Krasnystaw miał być jakoby Witold Mogielnicki, właściciel majątku Bzowiec. Mogielnicki został aresztowany przez WUBP w Lublinie 13 października 1945 r. z podejrzeniem o przynależność do SCN. Podczas przesłuchania zeznał, że funkcję agronoma powiatowego powierzył mu Józef Kołodziejczyk „Kruk”. „Kruk” miał powiedzieć, że należy tworzyć podziemną cywilną administrację w formie organizacji SCN⁵². Mogielnicki użył w zeznaniu, co prawda, nazwy SCN, ale reszta informacji budziła poważne wątpliwości. Wspomniany J. Kołodziejczyk był członkiem kierownictwa Stronnictwa Ludowego „Roch” na powiat krasnostawski. Według zeznania miał też polecić Mogielnickiemu „wtajemniczenie się w działalność „Rocha”⁵³. Mogielnicki, bez wątpienia, doskonale orientował się w sytuacji politycznej swego powiatu i doskonale wiedział, kto może należeć do jakiej organizacji, a jego zeznanie dowodzi

---

⁴⁶ W. Grabowski, dz. cyt., s. 375. Kazimierz Woyno był dyrektorem Banku Spółdzielczego „Społem” Oddział w Lublinie (Bank Gospodarstwa Spółdzielczego), w kwietniu 1946 r. został przeniesiony do Ministerstwa Rolnictwa – Zob. *Pożegnanie dyr. Banku „Społem”, „Gazeta Lubelska”* 1946, nr 117 (29 IV), s. 6.

⁴⁷ K. Gluźniński, *Służba Cywilna Narodu*, [w:] *Stanisław Kasznica ...s.*

⁴⁸ M. Zaborski, dz. cyt., s. 216; M. Gniadek-Zieliński, dz. cyt., s. 282.

⁴⁹ AIPN Ka 04/1077, k. 30.

⁵⁰ AIPN BU 00231/148, t. 9, k. 50.

⁵¹ M. Zaborski, dz. cyt., s. 186.

⁵² AIPN Lu 012/166, k. 3v; AIPN Lu 043/41, Raport o przebiegu rozpracowania obiektowego na b. org. S.C.N. pod Krypt. „Asy” 2 VI 1953 r., k.89.

⁵³ Tamże, k. 10; A. Borzęcki, *Udział ziemian krasnostawskich w II wojnie światowej w świetle dokumentów bezpieki. Przypadek Witolda Mogielnickiego, właściciela Bzowca*, „Nestor” 2012, nr 1, s. 20-24. *Słownik biograficzny żołnierzy Batalionów Chłopskich, IV Okręg Lublin*, oprac. i red. M. Wojtas, Lublin 1998, s. 255.

tego, iż celowo mógł zatajać prawdę⁵⁴. Ponadto znał jeszcze sprzed wojny Romana Leśnikowskiego, który jako adwokat reprezentował go przed sądem podczas spraw majątkowych⁵⁵.

Zeznający członkowie SCN widząc, że wiedza funkcjonariuszy WUBP na temat struktur terenowych jest praktycznie niewielka nie ujawniali informacji, które mogłyby doprowadzić do dekonspiracji tych struktur. Zeznawali nieprawdę lub jedynie to, co władze i tak wiedziały już wcześniej.

Kwestię istnienia terenowych struktur SCN negował Mioduszewski, który potwierdzał, że grupy (sekcje) działały na terenie Lublina, ale w terenie raczej ich nie było. W każdym razie nie istniały grupy rolne, czyli pionu, w którym sam pracował⁵⁶.

Program sekcji rolnej

Informacje dotyczące rolnictwa, zarówno przedstawiające sytuację sprzed 1 września 1939 r., podczas okupacji niemieckiej, jak i plany na czas po zakończeniu wojny docierały z centrali w teren w formie np. broszur takich jak *Zagadnienia gospodarcze wsi*, ale nie tylko⁵⁷. Kierownictwo lubelskiej sekcji otrzymało z centrali SCN z Warszawy referat z głównymi danymi rolniczymi Polski oraz z wytycznymi rozwoju organizacji. Jak zeznawał Mioduszewski, referat ten podkreślał zwłaszcza konieczność rozwoju produkcji roślin przemysłowych i ogólną intensyfikację rolnictwa. Kierując się instrukcjami, w ramach kilku lub kilkunastu zebrań, został opracowany ogólny plan organizacyjny zmierzający w następujących kierunkach, do:

- przekształcenia karłowatych gospodarstw w upełnorolnione do 10-15 ha, z pełnym zatrudnieniem rodziny rolnika;
- uzyskania ziemi na upełnorolnienie z parcelacji majątków oraz komasacji sąsiadujących ze sobą drobnych gospodarstw przy założeniu, że ich dotychczasowi właściciele będą mogli przesiedlać się na odebranie Niemcom tereny (Prusy Wschodnie, Pomorze);
- utrzymania po parcelacji majątków wielkości ok. 80-100 ha, których zadaniem będzie produkcja nasion i bydła zarodowego. Ośrodki te będą mogły pozostać w rękach dotychczasowych właścicieli, którzy sami będą gospodarować, o ile wykażą się odpowiednimi kwalifikacjami zawodowymi. W przeciwnym wypadku powinni te gospodarstwa sprzedać osobom posiadającym takie kwalifikacje. Nad przestrzeganiem tych zasad czuwałby specjalny organ⁵⁸.

Produkcja wszystkich gospodarstw ponadto miałyby być oparta na planie terenowym, zaś specjalny aparat administracyjny przeprowadzałby plany organizacji wszystkich gospodarstw, łącząc je w zespoły, stanowiące odrębne jednostki w planowaniu i produkcji. Powyższe zadanie miało się opierać na pracy inspektoratu Organi-

---

⁵⁴ Syn Witolda Mogilnickiego po lekturze artykułu: A. Borzęcki, *Udział ziemian krasnostawskich w II wojnie światowej...* w rozmowie telefonicznej z autorem stwierdził *ad vocem*, że jego ojciec Witold Mogilnicki nie był członkiem SCN, ani żadnej innej organizacji obozu narodowego. Był za to przed wojną zwolennikiem sanacji.

⁵⁵ APL, Wojewódzkie Biuro ds. Finansów Rolnych, sygn. 172, k. nlb.

⁵⁶ AIPN Lu 043/41, Doniesienie. Powstanie organizacji SCN na terenie województwa lubelskiego 15 IV 1953 r., k. 96.

⁵⁷ APL, Narodowe Siły Zbrojne Okręg III Lublin, sygn. 23. k. 1-15.

⁵⁸ AIPN Lu 043/41, k. 97.

zacji Gospodarstw i Organizacji Przystosobienia Rolniczego tak jak przed wojną. Plan ponadto zakładał, że po odwróceniu Niemców należało nie dopuścić do załamania się produkcji i zniszczenia majątków przez nich administrowanych. Przewidywał również roztoczenie nad nimi opieki, a tam gdzie nie byłoby dawnych właścicieli i najbliższych sąsiadów ustanowienie zarządów komisarycznych⁵⁹.

Autorem niepublikowanego opracowania *Wizja rolnictwa w przyszłej Polsce* na temat nowego ustroju rolnego opartego na zasadzie powiązania właściciela ziemi z jego pracą związaną z tą ziemią był również Stefan Nowicki „Rogała”⁶⁰. Zajmował się głównie sprawami wsi, był redaktorem naczelnym „Placówki”, pisma wydawanego przez organizację „Zydel”. Rękopis wspomnianego obszernego opracowania konsultował z Jerzym O. Iłakowiczem⁶¹. Nowicki, jeden z czołowych działaczy centralnego kierownictwa SCN, był za pozostawieniem w jednych rękach nawet do 500 ha, przy jednoczesnym założeniu, że właściciel własnym wysiłkiem uprzemysłowi gospodarstwo i będzie racjonalnie je prowadził⁶².

Zdaniem Mioduszeńskiego na przełomie lat 1943-1944 r. zaczęto w Lublinie opracowywać koncepcję ewentualnej organizacji rolnictwa w sytuacji końca okupacji niemieckiej. Praca ta nie została jednak ukończona, na dodatek w czerwcu lub lipcu 1944 r. (w każdym razie przed zajęciem Lublina przez Sowieców) Mioduszeński wyjechał z miasta i stracił kontakt z organizacją⁶³. W lipcu 1944 r. spotykał się, co prawda, w Warszawie z Kołodziejskim i Śliwińskim, ale jak utrzymywał, nie rozmawiali wówczas o sprawach organizacyjnych⁶⁴.

Wspólna dla Wojennego Zarządu Głównego SN i OP-ONR konspiracyjna sieć administracji państwowej nie doczekała się z góry zakładanych rozstrzygnięć. Jedność w Obozie Narodowym okazała się fikcją i wiosną 1944 r. secesjoniści z SN powrócili do macierzystego stronnictwa, a wierna im część NSZ podporządkowała się AK, doszło więc do ostatecznego rozpadu Obozu Narodowego. Po rozłamie zarówno WZG SN jak i OP-ONR podjęły jawne próby przejścia Tymczasowej Narodowej Rady Politycznej. Ostatecznie oenerowcy, powołując nową Radę Polityczną NSZ, złożoną w całości z członków Komitetu Wykonawczego Zakonu Narodowego OP-ONR, przejęli w swoje ręce SCN⁶⁵.

Po „wyzwoleniu”

Przedstawiciele marionetkowego Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, którzy przybyli 29 lipca 1944 r. do Lublina zobaczyli rozplakatowane w miejscach publicznych obwieszczenie urzędowe z 25 lipca 1944 r. podpisane przez Delegata Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj Władysława Cholewę „Łukasz Paśnik” o objęciu władzy na terenie województwa lubelskiego. Lubelska Delegatura PPP była gotowa do

⁵⁹ Tamże, k. 96-97.

⁶⁰ P. Matusak, dz. cyt., s. 596.

⁶¹ S. Nowicki, *Zapiski i wspomnienia. Przypisami opatrzył i do druku podał Zdzisław A. Derwiński*, „Rocznik Muzeum i Archiwum Polonii Australijskiej” 1996, vol. I, s. 79. W tychże wspomnieniach S. Nowicki komentuje sytuację na świecie, w okupowanej Polsce, pomija zaś swój, istotny udział w SCN.

⁶² Z. Gnat-Wieteska, *Służba Cywilna Narodu ...*, s. 146.

⁶³ AIPN Lu 043/41, k. 97.

⁶⁴ AIPN BU 00231/148, t. 1, k. 26.

⁶⁵ K. Komorowski, dz. cyt., s. 280-281.

przejęcia władzy i rozpoczęcia urzędowania. W pełnej gotowości była również okręgowa Delegatura SCN, ale jednak pozostała w ścisłej konspiracji⁶⁶.

W obliczu zbliżającego się frontu do wschodnich granic województwa lubelskiego w sekcji rolnej SCN pojawił się pomysł czynnego wystąpienia i oddania się do dyspozycji Delegatury z chwilą odejścia Niemców. Wiedzano jednak, że na terenach zajmowanych przez Armię Czerwoną, ujawniające się organizacje były likwidowane, a nowe władze i porządki ustanawiali Sowieci. Postanowiono wobec tego poczekać na instrukcje z Warszawy, ale takowa do czasu wyjazdu Mioduszewskiego z Lublina (czerwiec/lipiec 1944 r.) nie nadeszła. W związku z tym lubelskie struktury ostatecznie nie ujawniły się⁶⁷.

Po zajęciu Lubelszczyzny przez Armię Czerwoną organizacja SCN w Lublinie formalnie została rozwiązana. Jej byli już członkowie otrzymali jednak polecenie podtrzymania kontaktów między sobą. Wkrótce w oparciu głównie o byłych członków SCN zaczęto na nowo organizować struktury w podobnej formie, jak w okresie okupacji niemieckiej. Kadre rekrutowano spośród osób zatrudnionych w takich instytucjach, jak: Państwowy Bank Rolny Oddział w Lublinie, Izba Przemysłowo-Handlowa czy Lubelska Izba Rolnicza. W tych instytucjach zaczęły konspiracyjnie powstawać sekcje; w Banku Rolnym – bankowa, w Izbie Rolniczej – rolnicza, itd. Każda sekcja miała dokładnie określony zakres działalności, tak, jak np.: wywiad, sabotaż czy tzw. szeptaną propagandę⁶⁸. Podobne tworzenie struktur administracyjnych tuż po wojnie, a wzorowanych na SCN prowadzone było również w innych rejonach kraju, np. na Mazowszu. W ramach Narodowego Zjednoczenia Wojskowego podejmowano próby budowania struktur cywilnych, gotowych do objęcia rządów po obaleniu władzy komunistycznej. Okazją ku temu miała być, jak się spodziewano, III wojna światowa⁶⁹.

Sekcję rolną w Lublinie organizował Władysław Byszewski. Jak sam zeznawał podczas przesłuchania, został w lipcu 1945 r. wyznaczony przez „Mirskiego”⁷⁰ kierownikiem SCN z poleceniem wyszukiwania kandydatów do sekcji rolnej czy nawet całej organizacji. Byszewski w pierwszej kolejności wytypował ludzi już wcześniej sprawdzonych, takich jak: Zygmunt Śliwiński - pracownik Związku Ogrodników w Lublinie, który jako były członek SCN najbardziej nadawał się na kierownika sekcji rolnej. Ponadto kandydatami byli: Witold Kołodziejewski - dawny członek SCN i komendant sekcji rolnej; Witold Mogielnicki z Lubelskiej Izby Rolniczej i bliski współpracownik Kołodziejewskiego; Wanda Brykczyńska,⁷¹

⁶⁶ M. Zaborski, *Wymiar sprawiedliwości*, [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944-1956. Aspekty polityczne*, pod red. T. Osieńskiego i M. Mazura, Lublin 20016, s. 247-248. Zob. też: M. Łochowski, *Co wydarzyło się w Lublinie na przełomie lipca i sierpnia 1944 roku? Przyczynek do dziejów politycznych Polski*, „Dzieje Najnowsze” 2019, nr 4, s. 58-60.

⁶⁷ AIPN Lu 043/41, k. 97.

⁶⁸ AIPN BU 00231/148, t. 1, k.13. W wykazach (nie datowanych) pracowników Lubelskiej Izby Rolniczej z drugiej połowy lat 40-tych figurują Zygmunt Śliwiński oraz Witold Mogielnicki (APL, LIR, sygn. 43, k.3,20).

⁶⁹ W. Charczuk, dz. cyt., s. 260.

⁷⁰ Mirosław Ostromięcki (1914-2001) „Orski”, „Mirski” działacz ONR, członek Komitetu Wykonawczego OP, Inspektor Obszaru Wschodniego.

⁷¹ Wanda Brykczyńska vel Brywczynska z d. Wolska (11 I 1893 - 1974) c. Stanisława i Zofii ur. w Gzichowie pow. Będzin, w latach 1923-1930 kierowniczką hodowli buraka cukrowego w Stacji Doświadczalnej w Motyczu. W 1926 r. uzyskała stopień inż. dyplomowanego na SGGW. W latach 1930-1933 była kierowniczką w Stacji Doświadczalnej w Węclawicach. Od 1933 r. do wybuchu wojny była referentem doświadczalnictwa rolniczego przy Ministerstwie Rolnictwa, a w czasie okupacji pracowała w Warszawskiej Izbie Rolniczej. W latach 1945-1949 organizowała hodowlę w Państwowych Zakładach

Józef Kulbaka⁷² - pracownik powiatowego biura rolnego w Lublinie czy Stanisław Waśniewski⁷³ z Państwowego Ośrodka Kultury Rolnej w Zemborzycach⁷⁴. Według ustaleń WUBP w Lublinie do grupy należała również Kazimiera Kłosówna, w okresie okupacji łączniczka między komendantem okręgu NSZ a kierownikiem SCN. Funkcję łączniczki miała pełnić także podczas drugiej konspiracji⁷⁵.

Nieco inną wersję tworzenia nowych struktur przedstawiał z kolei Marian Joński. Zeznawał, że wspólnie z Kłaczewskim organizowali po wojnie sekcję rolną spośród byłych członków SCN. Pierwsze zebranie organizacyjne odbyło się w siedzibie Lubelskiej Izby Rolniczej przy ul. 3 Maja, na którym byli obecni m.in. Kołodziejski, Rodak, Brykczyńska i oczywiście Joński. Po pewnym czasie odbyło się drugie zebranie w tym samym składzie, dodatkowo uzupełnionym o osobę Kłaczewskiego. Zadaniem grupy było zbieranie materiałów o przebiegu reformy rolnej, ilości rozparcelowanych majątków, procentowym stopniu obsiania gruntów oraz o odłogach. Komórka miała też prowadzić wrogą względem władz propagandę, nie tylko wśród urzędników rolnych, ale i całego społeczeństwa⁷⁶.

Rozpracowanie obiektowe

Po zajęciu Lubelszczyzny przez Armię Czerwoną, o czym wspomniano wyżej, lubelskie struktury SCN nie ujawniły się, ale wkrótce i tak szereg członków organizacji zostało zatrzymanych. W interesującym nas okresie rozpracowywaniem konspiracji obozu narodowego zajmował się Wydział III Departamentu III MBP, a następnie, po reorganizacji, Wydział IV Departamentu III. Odpowiednikiem tego pionu na poziomie wojewódzkich jednostek była Sekcja IV Wydziału III WUBP, a na najniższym szczeblu sprawami tego typu zajmowały się ogólnie Referaty III PUBP⁷⁷. Już 5 stycznia 1945 r. funkcjonariusze WUBP w Lublinie aresztowali Sławomira Luberadzkiego, kierownika SCN na Lubelskie w okresie okupacji niemieckiej, a kolejnego dnia jego los podzielił Marian Joński⁷⁸. Również w Lublinie, w mieszkaniu organizacyjnym, 30 września 1945 r. zatrzymano Władysława Byszewskiego⁷⁹. To z kolei przyczyniło się do aresztowania

---

Hodowli Roślin. Od 1950 r. do przejścia na emeryturę była Naczelnikiem Wydziału w Departamencie Nasiennictwa w Ministerstwie Rolnictwa. Jest autorką kilkudziesięciu prac z dziedziny hodowli roślin. Zmarła w Warszawie. (AIPN BU 00231/148, t. 5, k. 18; S. Kasznica, *Autobiografia. Do druku przygotowała oraz wstępem opatrzyła Eleonora Kasznica*, „Analecta” 1995, z. 1, s. 249).

⁷² Józef Kulbaka (15 III 1910 – 24 I 1986) s. Wojciecha i Katarzyny, ur. w Biskupicach, kapral rezerwy WP przed 1939 r. Był urzędnikiem w Państwowych Nieruchomościach Ziemskich w Lublinie, instruktorem hodowlanym PBR na pow. lubelski. Zmarł w 1986 r. pochowany został na Cmentarzu Komunalnym na Majdanku w Lublinie (AIPN BU 00231/148, t. 5, k. 16; APL, LIR, sygn. 43, k. 15).

⁷³ Stanisław Waśniewski s. Walentego i Albiny ur. 27 VII 1887 r. W latach 20-tych był administratorem Stacji Doświadczalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Mydlnikach, następnie kierownikiem Zakładu Doświadczalnego LIR w Zemborzycach. W latach 1947-1948 dr Stanisław Waśniewski prowadził zajęcia z warzywnictwa na Wydziale Rolnym UMCS w Lublinie. (AIPN BU 00231/148, t. 5, k. 16).

⁷⁴ AIPN Lu 81/1624, k. 30; AIPN Lu 043/41, k. 31; AIPN BU 00231/148, t. 5, k. 17-18; M. Gniadek-Zieliński, dz. cyt., s. 287.

⁷⁵ Kazimiera Kłosówna po mężu Siewierska, po wojnie wyjechała na Dolny Śląsk (AIPN Lu 043/41, k. 46.)

⁷⁶ AIPN BU 00231/148, t. 1, k. 35.

⁷⁷ D. Węgrzyn, dz. cyt., s. 70-72.

⁷⁸ AIPN BU 00231/148, t. 5, k. 16-17.

⁷⁹ Tamże, t. 5, k. 17; AIPN Lu 003/1878.

w dniu 13 października 1945 r. Witolda Mogielnickiego – podejrzanego o przynależność do SCN⁸⁰. Zatrzymani wobec których toczyło się śledztwo, zostali tymczasowo osadzeni w więzieniu na Zamku Lubelskim; trafili tam zarówno podejrzeni o przynależność do nielegalnej organizacji: Liberadzki i Joński, jak i Mogielnicki oskarżony z art. 1 Dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 30 października 1944 r. „O ochronie Państwa” (uchylonego 17 XII 1945 r.)⁸¹. Dalsze zatrzymania ważnych dla organizacji osób nastąpiły w kolejnym roku; i tak w marcu 1946 r. został aresztowany przez WUBP w Lublinie Mieczysław Kłaczewski „Jankowski”. Następnie 8 sierpnia 1946 r. w podobnej sytuacji znaleźli się: kierownik sekcji rolnej na Lubelskie Witold Kołodziejski, 10 sierpnia 1946 r. Zygmunt Śliwiński, a we wrześniu Maciej Piasecki⁸². W wyniku śledztwa przeprowadzonego przez WUBP w Lublinie pod kątem przynależności do struktur SCN, członkowie grupy rolnej zostali ostatecznie zwolnieni z aresztu z braku dowodów o ich wroziej wobec państwa działalności po wojnie. Przesłuchiwani, o ile przyznawali się do przynależności organizacyjnej podczas okupacji niemieckiej, o tyle zaprzeczali aktywności w drugiej konspiracji. Niektórzy z zatrzymanych zostali wykorzystani operacyjnie podczas śledztwa, tak jak Witold Kołodziejski, który ostatecznie został zwerbowany do współpracy na rzecz Departamentu IV MBP w Warszawie⁸³.

Osądzony i skazany 1 lutego 1945 r. został natomiast szef lubelskich struktur Sławomir Luberadzki. Za kontakty z dowództwem NSZ początkowo otrzymał karę śmierci, później został ulaskawiony z zamianą kary na 10 lat pozbawienia wolności⁸⁴. Ostatecznie na skutek amnestii z 1947 r. Luberadzki podobnie jak i Byszewski zostali zwolnieni, ale wolność wiązała się z dalszą inwigilacją⁸⁵.

Pomimo dwóch amnestii, poza osobami aresztowanymi w latach 1945-1946 r., nikt nie ujawnił się swojej działalności w SCN. Dla władz komunistycznych oznaczało to, iż byli członkowie organizacji mogą w dalszym ciągu prowadzić wrogą działalność w podziemi⁸⁶. Nie trzeba było długo czekać, by w oparciu o już posiadane materiały i agenturę, aparat bezpieczeństwa przystąpił do rozpracowania organizacji SCN w ramach tzw. spraw obiektowych o kryptonimach „Apteka” oraz „Asy”. Sprawa obiektowa „Apteka” została założona na byłych członków organizacji SCN na terenie województwa lubelskiego, przejawiających aktywność zarówno podczas okupacji niemieckiej, jak i po „wyzwoleniu”. Sprawą „Apteka” początkowo objęto 20 osób, w celu rozpracowania kierownictwa SCN oraz jej członków⁸⁷. Plan zakładał rozpracowanie całej lubelskiej delegatury tej organizacji, a także jej poszczególnych sekcji. W stosunku do

⁸⁰ AIPN Lu 012/166, k.3v; AIPN Lu 0136/246, k.142.

⁸¹ *Księgi więzienia na Zamku w Lublinie 1944-1954, t. II, Księga główna więźniów śledczych 8 XII 1944-22 II 1945*, red. A. Filipek, M. Krzysztofik, Lublin 2010, s. 160-161; *Księgi więzienia na Zamku w Lublinie 1944-1954, t. III, Księga główna więźniów śledczych 22 II 1945-12 III 1946, księga główna więźniów karnych 23 VII 1945-6 IX 1947*, red. A. T. Filipek, M. Krzysztofik, Lublin 2012, s. 157.

⁸² AIPN BU 00231/148, t. 5, k. 17-19; AIPN Lu 043/41, Plan agencyjnych przedsięwzięć do sprawy „Apteka” 27 VI 1949 r., k. 43.

⁸³ Tamże, t. 5, k. 17-18.

⁸⁴ Z. Leszczyńska, *Prokuratorzy i sędziowie Lubelskich Sądów Wojskowych 1944-1956*, Lublin 2006, s. 103.

⁸⁵ AIPN BU 00231/148, t.1, k. 148; AIPN Lu 043/41, k. 42.

⁸⁶ AIPN Lu 043/41, Plan opracowania Wydz. „S.C.N.” na woj. lubelskie sprawy „Apteka” 6 IV 1949 r., k. 28.

⁸⁷ Tamże.

interesującej nas sekcji rolnej planowano w ramach „Apteki” działać w następujących kierunkach, tj.: ustalenia wzajemnych powiązań aktualnie rozpracowywanych członków SCN; uzasadnione wytypowania kolejnych osób do werbunku i wreszcie pełnej infiltracji całego środowiska. Ponieważ część ścisłego kierownictwa lubelskiego SCN była już zwerbowana do współpracy przez wojewódzkie UBP, należało zająć się innymi byłymi członkami SCN mianowicie: Kołodziejskim, Śliwińskim, Waśniewskim, Kulbaką, Brykczyńską i Mogielnickim⁸⁸. Działacze, którzy opuścili Lublin, weszli w orbitę zainteresowania urzędów bezpieczeństwa właściwych terytorialnie dla ich aktualnego miejsca pobytu. Zdarzało się, że byli inwigilowani w związku ze sprawami „Asy” i „Apteka” lub w zupełnie innych przypadkach. Przykładowo Roman Leśnikowski z racji tej, iż mieszkał na Śląsku, znalazł się w gronie byłych działaczy SCN inwigilowanych w latach 1952-1954 przez WUBP w Katowicach w ramach kryptonimu „Odra”⁸⁹.

Rozpracowanie obiektowe o kryptonimie „Asy” było prowadzone od maja 1949 r. W wyniku aresztowań przeprowadzonych, jeszcze w latach 1945-1946, WUBP w Lublinie zdołał uzyskać informacje na temat SCN, które to później pomogły częściowo rozpracować struktury na szczeblu województwa. Według danych z przeprowadzonej kontroli przez komisję Wydziału IV Departamentu III MBP w Warszawie, w lutym 1952 r. rozpracowanie liczyło 27 inwigilowanych osób. Z tej grupy na terenie lubelskiego mieszkało 11 osób, 9 w innych województwach, zaś miejsce pobytu pozostałych nie zostało ustalone. Wkrótce ten stan uległ zmianie ponieważ w efekcie dochodzenia „bezpieczeństwa” udało się ustalić personalia większości aktywu komisariatu wojewódzkiego SCN, tj.: w stosunku do następujących osób: Luberażdzkiego, Mioduszewskiego, Byszewskiego, Jońskiego, Kołodziejskiego, Kaczyńskiej, Leśnikowskiego, Piaseckiego oraz Rotnickiego⁹⁰. Ustaleni zostali również łącznicy i skrzynki kontaktowe pomiędzy SCN a NSZ oraz osoby typowane na stanowiska kierownicze w komisariacie lubelskim na okres powojenny. Po części jedynie, służba bezpieczeństwa rozpracowała także sekcję antykomunistyczną, na czele której stał Bronisław Tomasiak. Pomimo powyższego stanu rzeczy, w konkluzjach raportu MBP ze stycznia 1953 r. zostało postawionych szereg zarzutów dotyczących efektów i prowadzenia pracy w tej materii przez WUBP w Lublinie. Stwierdzono w nim, że rozpracowanie lubelskiego SCN od 1952 r. stanęło w martwym punkcie i nic pozytywnego od tego czasu nie zostało dokonane. Rozpracowanie ustalonych członków organizacji nie było prowadzone w dostatecznym stopniu, nie mówiąc już o rozszyfrowaniu bazy SCN-u na terenie województwa lubelskiego. Sekcji IV Wydziału III WUBP w Lublinie przypomniano tym samym, że „[...] po tej linii ma duże możliwości w rozpracowaniu, ponieważ agentura jaka wywodzi się z tego środowiska zajmowała w organizacji SCN poważne stanowiska”⁹¹.

Niezależnie od przywołanego wyżej raportu, MBP skierowało pismo do naczelnika III Wydziału WUBP w Lublinie w związku z prowadzoną sprawą obiektową „Asy”, gdzie wyraźnie stwierdzono, że plan pracy nie idzie we właściwym kierunku, skupiając się głównie na warstwie historycznej. Tym samym nie uwzględnia w sposób

⁸⁸ AIPN BU 00231/148, t. 5, k.23-25, AIPN Lu 043/41, k.33-35.

⁸⁹ D. Węgrzyn, *Aparat bezpieczeństwa państwa wobec środowisk narodowych na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1945-1956*, Katowice-Kraków 2007, s. 351. Romana Leśnikowskiego niekiedy początkowo błędnie identyfikowano jako Roman Leśniewski – por. też AIPN Ka 04/1077, k. 52.

⁹⁰ AIPN BU 00231/148, t. 1, k. 284.

⁹¹ Tamże, k. 285.

właściwy aktualnej działalności byłych członków SCN. Zauważono i wytknięto lubelskim funkcjonariuszom zbyt płytką analizę posiadanych materiałów oraz niepotrzebne obciążanie agentury, co przejawiało się ponownym typowaniem osób już rozpracowywanych⁹².

Sieć informatorów, którą posługiwał się aparat bezpieczeństwa, jak wspomniano wyżej, faktycznie była rozbudowana i po części składała się z byłego kierownictwa lubelskiej delegatury SCN. WUBP nie tylko w Lublinie, ale i we Wrocławiu, Katowicach czy Bydgoszczy, stosując typowe metody szantażu i zastraszania, pozyskały do współpracy informatorów - byłych działaczy, którzy ukrywali się pod pseudonimami: „Kalinecki”, „Magister”, „Pocztą”, „A”, „Słota”, „Magdalena” czy „Pietruszka”⁹³. Rozbudowana siatka osób, które podjęły współpracę nie oznaczała bynajmniej, że organizacja została szybko rozpracowana. Trzeba pamiętać o głębokim zakonspirowaniu działaczy narodowych, zwłaszcza członków OP. Przykładowo na Śląsku kierownictwo SCN, należało do OP na najwyższym poziomie „Z”⁹⁴.

Roman Leśnikowski początkowo zaprzeczał, że należał do zarządu SCN, udawał nawet, że nie znał w ogóle takiej organizacji. Ostatecznie przyznał się, ale jedynie do organizacyjnej przynależności podczas okupacji niemieckiej⁹⁵. Zeznawał, że jego działalność miała charakter nieformalny, a sekcja rolna była tylko swego rodzaju kółkiem dyskusyjnym, w ramach którego nie prowadzono nawet żadnej dokumentacji. Asekuracyjnie dodawał, że według jego wiedzy Luberadzki organizował inne kółko rolne⁹⁶.

Władysław Byszewski z kolei przesłuchiwany na okoliczność ujawnienia personalistów członków: NSZ, ON i SCN zgadzał się zeznawać, ale dość naiwnie, oczekiwał gwarancji aby wymienione przez niego osoby miały zapewnione bezpieczeństwo i nie były pociągane do odpowiedzialności karnej. Pod takim warunkami gotów był podać dotychczasową strukturę organizacji, obsadę sztabową oraz projekt jej przebudowy. Deklarował również, że podejmie się pertraktacji ze znanymi mu członkami SCN w sprawie zaprzestania przez nich dalszej działalności organizacyjnej i politycznej⁹⁷.

Na podstawie tzw. materiałów kompromitujących zwerbowany został 17 października 1950 r. jeden z bardziej doświadczonych członków sekcji rolnej, działający w okresie okupacji niemieckiej, jak i po „wyzwoleniu”. Informator „Słota”, bo taki przybrał pseudonim, nie podawał konkretnych materiałów świadczących o aktualnej działalności byłych członków organizacji, a jedynie informował w swych doniesieniach tylko o tych, którzy należeli doń w czasie okupacji niemieckiej. Brak aktualnej wiedzy tłumaczył zerwaniem wszelkich kontaktów organizacyjnych⁹⁸. Ostatecznie „Słota” odmówił współpracy, w związku z czym został wyeliminowany z sieci informatorów.

⁹² AIPN Lu 043/41, Pismo Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego do Naczelnika Wydziału III WUBP w Lublinie 8 VI 1953 r., k.101.

⁹³ AIPN Lu 043/41, k.76-79; AIPN BU 00231/148, t. 1 Protokół przesłuchania podejrzanego [Marian Joński] w dniu 27 IV 1949 r., k. 295.

⁹⁴ D. Węgrzyn, dz. cyt., s. 138. Członkami OP na poziomie „Z” byli Marian Sławik i Stefan Ślanina – organizatorzy SCN na Śląsku.

⁹⁵ AIPN Lu 81/1624, Protokół przesłuchania podejrzanego Leśnikowskiego Romana dnia 13 XII 1950 r., Tamże, k. 18v; Postanowienie o umorzeniu śledztwa 23 III 1951 r., k.50.

⁹⁶ AIPN Ka 04/1077, k. 48.

⁹⁷ AIPN Lu 81/1624, Protokół przesłuchania Byszewskiego Władysława dnia 3 X 1945 r., k. 29.

⁹⁸ AIPN Lu 043/41, Raport o wszczęciu obiektowego rozpracowania 4 VII 1951 r., k.70.

Nieprzydatny jako informator, był wciąż jednak ważnym ogniwem w organizacji dlatego też, włączono go do rozpracowania „Asy”⁹⁹. Do werbunku typowany był również Józef Kulbaka, lecz zanim to nastąpiło, został wcześniej zatrzymany za rzekome nadużycia, jakich miał dopuścić się na terenie jednego z Państwowych Gospodarstw Rolnych. Ponieważ przebywał w areszcie do dyspozycji Wydziału Śledczego WUBP do werbunku nie doszło¹⁰⁰.

Zakończenie

Wacław Świeciński „Tuwar” podczas jednego z przesłuchań miał powiedzieć: „[...] SCN z charakteru swojej działalności silnie zazębiało się z delegaturą Rządu Londyńskiego na Kraj i w ramach ON [Obozu Narodowego – podkreślenie A.B.] nie odgrywało żadnej roli”¹⁰¹. Czy faktycznie tak myślał, czy tylko dostosował zeznanie do sytuacji, w jakiej się znalazł?

Sekcję rolną lubelskiej delegatury SCN (na dobrą sprawę całej organizacji) tworzyli ludzie, którzy wierzyli w powojenną niepodległą Polskę i widzieli potrzebę głębokich reform społeczno-gospodarczych. W tym wypadku byli w większości absolwentami SGGW w Warszawie i fachowcami wysokiej klasy. Z planów, które konspiracyjnie przygotowywali, władze komunistyczne rzecz jasna nie skorzystały, ich samych za to aresztując, przesłuchując i wtrącając do więzień. Pomimo prześladowań, niektórym udało się zająć eksponowane stanowiska (byli i tacy, którzy wstąpili do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej) szeroko rozumianej branży rolnej inni „poszli na współpracę” z aparatem bezpieczeństwa.

Reasumując zauważyć należy, iż pomimo skromnego budżetu, krótkiego czasu i konspiracyjnych warunków w jakich organizowana była praca, SCN pozostawiła jednak bogaty dorobek. Wydawane własne pismo „W Służbie Narodu”, szereg opracowanych rozpraw naukowych z różnych dziedzin nauki czy wyszkolenie urzędników jednak zaprezentowały. Część ekspertów Służby Cywilnej Narodu wcieliło po wojnie w życie przygotowane wcześniej plany¹⁰².

REFERENCES

Sources:

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Biuro Udostępnień w Warszawie, 00231/148, t. 1, 5, 9.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach, 04/1077.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie: 06/655; 043/41; 003/1878; 012/166; 81/1624.

Archiwum Państwowe w Lublinie: Lubelska Izba Rolnicza, sygn. 43; Narodowe Siły Zbrojne Okręg III Lublin, sygn. 23; Wojewódzkie Biuro ds. Finansów Rolnych, sygn. 172.

Printed sources:

Księgi więzienia na Zamku w Lublinie 1944-1954, t. II, *Księga główna więźniów śledczych 8 XII 1944-22 II 1945*, red. A. Filipek, M. Krzysztofik, Lublin 2010.

⁹⁹ Tamże, k. 84-86.

¹⁰⁰ Tamże, k. 74.

¹⁰¹ AIPN Lu 06/655, k. 30.

¹⁰² M. Gniadek-Zieliński, dz. cyt., s. 287-288.

Księgi więzienia na Zamku w Lublinie 1944-1954, t. III, *Księga główna więźniów śledczych 22 II 1945-12 III 1946, księga główna więźniów karnych 23 VII 1945-6 IX 1947*, red. A. T. Filipek, M. Krzysztofik, Lublin 2012.

Pożegnanie dyr. Banku „Społem”, „Gazeta Lubelska” 1946, nr 117 (29 IV).

Ustawa z dnia 23 czerwca 1939 r. o stanie wojennym, „Dziennik Ustaw” 1939, nr 57, poz. 366.

Studies:

Bechta M., Muszyński W.J., *Przeciwko Pax Sovietica. Narodowe Zjednoczenie Wojskowe i struktury polityczne ruchu narodowego wobec reżimu komunistycznego 1944-1956*, Warszawa 2017.

Borzęcki A., *Udział ziemian krasnostawskich w II wojnie światowej w świetle dokumentów bezpieki. Przypadek Witolda Mogilnickiego, właściciela Bzowca*, „Nestor” 2012, nr 1, s. 20-24.

Chałupka W., *Służba Cywilna Narodu – rys historyczny*, [w:] *Obóz narodowy w obliczu dwóch totalitaryzmów*, pod red. R. Sierchuły, Warszawa 2010.

Charczuk W., *Wizja państwa polskiego o ustroju narodowym w koncepcji Obozu Narodowego w latach 1939-1947*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2008, t. 5, s. 247-260.

Dyrektorzy Technikum Pszczelarskiego, [dostępne on-line] <http://www.pszczelawola.edu.pl/index.php/galeria/Dyrektorzy-Technikum-Pszczelarskiego.html> [dostęp 27 IX 2017]

Gluziński K., *Służba Cywilna Narodu*, [w:] *Stanisław Kasznica „Piastowy szlak. Projekt konstytucyjny Grupy „Szańca” (Związek Jaszczurczy, Narodowe Siły Zbrojne)*, Warszawa 2014, s. 199-245.

Gluziński T., *Służba Cywilna Narodu „Zeszyty do Historii Narodowych Sił Zbrojnych” 1969*, z.4.

Gnat-Wieteska Z., *Służba Cywilna Narodu, „Niepodległość i Pamięć” 2007*, nr 2, s. 137-149.

Gniadek-Zieliński M., *Narodowe Siły Zbrojne 1942-1947*, Warszawa 2017.

Grabowski W., *Polska tajna administracja cywilna 1940-1945*, Warszawa 2003.

Kasznica S., *Autobiografia. Do druku przygotowała oraz wstępem opatrzyła Eleonora Kasznica, „Analecta” 1995*, z. 1.

Komorowski K., *Polityka i walka. Konspiracja zbrojna ruchu narodowego 1939-1945*, Warszawa 2000.

Leszczyńska Z., *Prokuratorzy i sędziowie Lubelskich Sądów Wojskowych 1944-1956*, Lublin 2006.

Łochowski M., *Co wydarzyło się w Lublinie na przelomie lipca i sierpnia 1944 roku? Przyczynek do dziejów politycznych Polski*, „Dzieje Najnowsze” 2019, nr 4.

Matusak P., *Przemysł na ziemiach polskich w latach II wojny światowej, t. 1. Eksploatacja przez okupantów i konspiracja przemysłowa Polaków*, Warszawa-Siedlce 2009.

Muszyński W. J., *W walce o Wielką Polskę. Propaganda zaplecza politycznego Narodowych Sił Zbrojnych (1939-1945)*, Warszawa 2000.

Muszyński W.J., *Duch młodych. Organizacja Polska i Obóz Narodowo-Radykalny w latach 1934-1944. Od studenckiej rewolty do konspiracji niepodległościowej*, Warszawa 2011.

Napora A.Cz., *Narodowe Siły Zbrojne w walce o utworzenie Narodowego Państwa Polskiego*, Poznań 2019, s. 504-524. [rozprawa doktorska] <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/24765> [dostęp z dn. 20.04.2020].

Narodowe Siły Zbrojne. Dokumenty 1942-1944, t. 1, wybór, oprac. i wstęp M.J. Chodakiewicz, W.J. Muszyński, L. Żebrowski, Lublin-Warszawa 2014.

Nowicki S., *Zapiski i wspomnienia. Przepisami opatrzył i do druku podał Zdzisław A. Derwiński, „Rocznik Muzeum i Archiwum Polonii Australijskiej” 1996*, vol. I.

Salmonowicz S., *Polskie Państwo Podziemne*, Warszawa 1994.

Sierchuła R., *Historia człowieka myślącego. Lech Karol Neyman (1908-1948). Biografia polityczna*, Warszawa 2013.

Słownik biograficzny żołnierzy Batalionów Chłopskich, IV Okręg Lublin, oprac. i red. M. Wojtas, Lublin 1998, s. 255.

Szyprowski B., Bojemski S., *Rola komórek likwidacyjnych i sądownictwa w zwalczaniu komunistów przez Narodowe Siły Zbrojne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach”, Seria Administracja i Zarządzanie, 2014, nr 103, s. 137-160.

Węgrzyn D., *Aparat bezpieczeństwa państwa wobec środowisk narodowych na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1945-1956*, Katowice-Kraków 2007.

Zaborski M., *Okręg lubelski Narodowych Sił Zbrojnych 1942-1944*, [w:] *Narodowe Siły Zbrojne. Materiały z sesji naukowej poświęconej historii Narodowych Sił Zbrojnych*. Warszawa 25 października 1992 roku, red. P. Szucki, Warszawa 1994.

Zaborski M., *Wymiar sprawiedliwości*, [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944-1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński i M. Mazur, Lublin 20016.

